

Taidokkaita katseita Afrikkaan

■ Päivi Hasu

Annika Teppo (toim.): *Afrikan aika – Näkökulmia Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan*. Gaudeamus 2011.

Afrikka kiehtoo, mutta myös hämmentää. Siirtomaa-ajan tuottamat eksotisoivat mielikuvat ”taikauskaisista” ihmisistä, ”primitiivisistä” kulttuureista ja ”villistä” luonnosta näyttävät sitkeästi pitävän pintansa. Vielä niin myöhään kuin 1990-luvulla piti espanjalainen luonnonhistorian museo esillä koelmissaan El Negrona tunnettua, eteläisestä Afrikasta kotoisin olleen miehen täytettyä ruumista, joka oli tuotu Eurooppaan ja laitettu näytteille Barcelonan maailmannäyttelyyn vuonna 1888.

Nykyisin Afrika on suuren yleisen tietoisuudessa lähinnä loppumattomalta näyttävän köyhyyden, katastrofien ja aseellisten konfliktien manner. Afrika on tullut entistä lähemmäksi myös suomalaista arkea, kun mm. ihmiset, raaka-aineet ja median tuotokset liikkuvat kiihtyvällä vauhdilla ympäri maailmaa. Kehittynyt informaatioteknologia on kiistämättä parantanut elinoloja Afrikassa ja samalla tuonut yhä selvemmin tietoisuuteen Afrikan taloudellisen marginalisoinnin. Kulttuurivirtaus-ten nopea leviäminen on saattanut esimerkiksi afrikkalaisen taiteen suomalaisen yleisön ulottuville.

Afrikan tutkijan, kaupunkitutkimuksen dosentin Annika Tepon toimittama teos *Afrikan aika* on katsaus suomalaiseen nyky-Afrikan tutkimukseen. Teoksen aihepiirit liikkuvat varsin laajasti niin Afrikan varhais historian ja afrikkalaisen luontosuhteen kuin valtionmuodostuksen ja perinteisen parantamisenkin maastoissa. Temaattisesti ryhmitetyt, humanistiseen ja yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen perustuvat artikkelit esittelevät sekä Afrikan yhteiskunnallisen kehityksen että kansainvälisen tutkimuksen kannalta olennaisia aihepiirejä, kuten demokratia, kansalaisuus, kaupungistuminen, päällikkyyden, noitus ja parantaminen. Lukujen lomaan on sijoitettu näkökulmaa paikoitellen syventäviä tietolaatikoita. Jälkisanat on laatinut Jyväskylän yliopiston kansainvälisen kehitystyön professori Jeremy Gould.

Teoksen ensimmäisessä osassa Afrikkaa pohditaan länsimaisen tiedon ja vallan kohteena. Jälkikolonialinen teoria pyrkii purkamaan pääosin kolonialististen suhteiden määrittämässä maailmassa syntyneitä tietoja ja sen toisetta tuottavaa luonnetta. Tästä lähtökohdasta käsin Olli Löytty ja Anna Rastas luovat valaisevan katsauksen siihen, miten eurooppalainen tutkimusmatkailu, lähetystyö ja kolonialismi ovat muokanneet

myös suomalaista Afrika-käsitystä. Sukupolvien ajan näitä käsityksiä synnyttivät niin *Laulu mustasta Saarasta* kuin koulujen oppikirjat, *Tarzan*-kirjat ja *Afrikan tähti* -pelikin.

Harri Englundin artikkelissa näkökulma vaihtuu. Käsitys Afrikasta toisena vaikuttaa paitsi mantereiden ulkopuolisiin tutkijoihin myös afrikkalaisen itseymmärryksen ja älylliseen elämään. Artikkelin on oppinut ja terävä analyysi tiedon, vallan ja toiseuden problematiikasta Afrikkaa koskevien filosofien ja antropologisten keskustelujen valossa. Yhtäältä tarkastelun kohteena ovat niin sanotun afrikkalaisen etnofilosofian mahdollisuudet ja ongelmat. Toisaalta Englund esittää herkullisia näkemyksiä niistä haasteista, joita pitkäkestoinen antropologinen kenttätyö tuotti paitsi siirtomaahallinnolle ja joillekin afrikkalaisen älymystön edustajille myös nykyiselle kehitysyhteistyölle. Englundin mukaan populistinen osallistava kehitys näyttää toistavan etnofilosofian ongelmallisia näkemyksiä yksimielisistä paikallisyhteisöistä. Toisaalta antropologien käytö nykypäivän osallistavassa kehityksessä löytää kaikupohjan siirtomaahallinnosta: miten tutkija voi taata tiedonkeruun riippumattomuuden työnantajan oletuksista ja tavoitteista?

Teoksen toinen osa keskittyy Afrikan demokratisoitumiskehitykseen, konfliktin jälkeiseen yhteiskuntaan ja kansalaisuuteen. Liisa Laakso luo informatiivisen katsauksen afrikkalaisen demokratisoitumiskehityksen toiseen aaltoon eli monipuoluejärjestelmiin siirtymiseen ja demokratian haasteisiin eri puolilla Afrikkaa. Lotta Aunio puolestaan tarkastelee demokratian toteutumisen mahdollisuuksia artikkelissaan kielipoliitiikasta ja ihmisoikeuksista. Aunio tähdentää, että kielipoliitiikka luo pohjan paitsi koulutusjärjestelmille myös taloudelliselle kehitykselle ja sitä kautta köyhyyden vähenemiselle. Itsenäisyyden jälkeiset kielipoliittiset valinnat jatkoivat kuitenkin kolonialismin aikaista politiikkaa usein siksi, ettei köyhillä mailla ollut varaa laajoihin uudistuksiin. Monissa maissa opetusta annetaan edelleen vain muutamilla kielillä oppilaiden äidinkielestä riippumatta.

Tiina Kontinen keskustelee kansalaisjärjestöjen syntymisestä ja toiminnasta kansainvälisten rahoituslaitosten lanseeraaman rakennesopeutusohjelman jälkeisessä tansanialaisessa yhteiskunnassa. Keskustelu sivuaa myös aiemmissa luvuissa esille tullutta tiedon, valan ja toiseuden problematiikkaa sekä kysymystä siitä, minkälaisia ovat länsimaisen kehitysyhteistyön arvojen ja tavoitteiden kannalta ”oikeanlaiset” afrikkalaiset kansalaisjärjestöt.

Kolmannessa osassa keskustellaan perinteisen ja modernin suhteesta muun muassa afrikkalaisen päällikköinstituution ja antropologisessa tutkimuksessa viime vuosina laajaa kiinnostusta herättäneen noituuden kautta. Timo Kallinen

käsittelee ghanalaisten päällikköiden asemaa muuttuvassa maailmassa, jossa päällikköistä on tullut osa Maailmanpankin kanssa neuvottelevaa kansalaisyhteiskuntaa.

Kallisen oiva analyysi on sijoitettu teoksen perinteistä ja modernia käsittelevään osaan, mutta sillä on selviä yhteyksiä myös valtiota ja kansalaisyhteiskuntaa käsittelevien artikkeleiden kanssa. Yleisemmällä tasolla voikin kysyä, olisiko teoksen koossapysymiselle ollut eduksi sitoa, vaikkapa esipuheessa, erilliset artikkelit tiukemmin yhteen niiden ilmiselvien yhtymäkohtien kautta. Omassa artikkelissaan kirjan toimittaja kuitenkin ansiokkaasti osoittaa näitä kytkentöjä.

Lopuksi teoksen neljäs osa keskittyy Afrikan räjähdysmäiseen kaupungistumiseen, jota voidaan hyvällä syyllä pitää yhdestä suurimmista afrikkalaisen yhteiskuntakehityksen ja tutkimuksen haasteista. Susanna Myllylän mukaan urbaania Afrikkaa koskeva keskustelu on ollut kaksijakoinen. Yhtäältä kaupungit nähdään pessimistisesti urbaaneina painajaisina. Tämän näkemyksen mukaisesti puhutaan niin sanotusta kaupunkikriisistä, jolla kuvataan palveluiden, infrastruktuurin, työn, asumisen ja ympäristön ongelmia. Toisaalta kaupungit epävirallisine sektoreineen pyritään näkemään tiloina, joissa on mahdollisuus myönteiseen kehitykseen ja muutokseen. Annika Teppo muistuttaakin, että Afrikan kaupungit ovat myös dynaamisia ja elinvoimaisia. Kaupungeissa ilmenevä luovuus, ihmisten rationaalisuus ja kekseliäisyys toimeentulon hankkimisessa, jää helposti synkkien kuvausten varjoon. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa Lotta Aunion toinen artikkeli, joka haus-

kasti ja havainnollisesti kuvaa suahilin slangin luovaa kehittymistä urbaanissa ympäristössä.

Lukijan, joka ei tunne teoksen kirjoittajakuntaa entuudestaan, saattaa olla paikoitellen vaikea arvioida minkälaiseen empiriseen tutkimukseen ja aineistoon artikkeleissa esitetyt argumentit perustuvat. Myönteisen poikkeuksen tässä suhteessa tekee Marja Tiilikainen etnografisesti yksityiskohtaisessa somalialaista kansanparantamista käsittelevässä artikkelissaan, selvittäessään tutkimusaineistonsa synnyin hyvää tieteellistä tapaa noudattaen.

Teoksen toimittajan sanoin ”Afrikkaa katsotaan ja siitä keskustellaan aina jostakin suunnasta tai ajatusmallista käsin. Taidokkaastikin muovatut näkökulmat ovat aina omalle ajalleen ja kulttuurilleen tyypillisiä rakennelmia. [...] Katse ja keskustelut muuttuvat ’Afrikkaa’ käsitteleviksi kirjoituksiksi, joista tämäkin kokoelma koostuu”. Onkin valitettavaa, ettei uskonnollisen maailmankuvan ja erityisesti islamin ja kristinuskon julkisen roolin tarkastelulle ollut tässä teoksessa suurempaa sijaa. Niillä on kuitenkin siirtomaahistoriassa, afrikkalaisissa nyky-yhteiskunnissa ja niin suomalaisessa kuin kansainvälisessäkin nykytutkimuksessa huomattava merkitys. Ne liittyvät monin tavoin käsillä olevan teoksen teemoihin, kuten konflikteihin, demokratisoitumiseen, kansalaisyhteiskuntaan ja noituuteen sekä perinteisen ja modernin suhteeseen.

Kirjoittaja on dosentti ja akatemia-tutkija.